

İSTANBUL'DA EDEBİYATÇILARIN MEKÂNLARI

*Jale ÖZATA DİRLİKİYAPAN**

ÖZET

İstanbul, kültürel ve tarihi dokusuyla tarih boyunca edebiyatçılara esin kaynağı olmuş ve Türkiye'de edebiyat dünyasının başkenti olma özelliğini her zaman korumuştur. Buna koşut olarak, İstanbul'un bazı kahveleri, pastahaneleri ve meyhaneleri, Cumhuriyet döneminden itibaren, kimi zaman farklı kimi zaman benzer edebiyat anlayışına sahip edebiyatçıların uğrak yerleri olmuştur. Söz konusu mekânların önemi, bir tartışma platformu görevi üstlenerek edebiyatçıları kamusal yaşamda bir araya getirmeleri ve genç edebiyat heveslilerine, dönemin önemli edebiyatçılarıyla tanışma imkânı vermelerinden kaynaklanmaktadır.

Bu makalede, söz konusu mekânların edebiyatçıları açısından yükledikleri işlevler üzerinde durulacak, İstanbul'un bu tarihi ve kültürel ortamları, dönemin edebiyatçılarının anılarından yola çıkılarak tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, edebiyatçı bohemi, tarihi kahveler, pastaneler, meyhaneler.

LITERATI'S PLACES IN ISTANBUL

ABSTRACT

Istanbul, with its cultural and historical texture, has been the source of inspiration and has often kept its being the capital of the world of literature throughout history. Accordingly, some cafés, patisseries and pubs have been the haunts, meeting places of writers some of

* Yrd. Doç. Dr., Lefke Avrupa Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, jozata@gmail.com.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

who has different and some of who has similar literary understanding. These places have undertaken the mission of being a discussion platform so they gather the writers in the public sphere and they have given to the young ambitious writers the chance of meeting with the elder writers.

In this essay, the functions of these places for literature and writers will be emphasized and these historical and cultural places of Istanbul will be presented in the light of the writers' memories.

Key Words: Istanbul, literate bohemia, historical cafés, patisseries, pubs.

Giriş

İstanbul'da ilk kahvelerin görüldüğü 16. yüzyıldan itibaren bu mekânlardan bazıları genelde sanatçıların özelde edebiyatçıların toplanma yeri olmuş ve bazıları da dönemin ünlü bir edebiyatçısının sık sık gidip geldiği mekânlar olarak ünlenmiştir. Daha sonra Batılı tarzda *café*lerin açılması ve meyhanelerin de çoğalmasıyla bu mekânlar, özellikle Cumhuriyet döneminde edebiyatçıları arasındaki iletişimin ve etkileşimin güçlenmesinde büyük rol oynamışlardır.

Bu iletişim ortamı, pek çok edebiyat dergisinin ilk tohumlarının, edebiyatçıların müdavimi oldukları kahve, pastane ve meyhanelerde atılmasına yol açar. Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1970'li yıllara kadar olan dönemde ne kadar hareketli ve renkli bir edebiyat ortamı olduğunu, o yılların dergilerine göz gezdirerek bile anlayabiliriz. Bu hareketliliğin sağlanmasında, dönemin edebiyatçılarıyla ünlü kahvelerinin, pastanelerinin ve meyhanelerinin payı tartışılmaz. Usta bir edebiyatçının masasında bulunarak edebiyat söyleşilerine dâhil olmak, genç yazarların şevkle ürün vermelerinde, edebiyat yolculuklarını tartışma ortamlarından uzak kalmadan sürdürmelerinde büyük rol oynamaktaydı kuşkusuz.

Bu makalede, söz konusu mekânların edebiyatçıları açısından yüklendikleri işlevler üç ana başlık altında incelenecek, İstanbul'un bu tarihi ve kültürel ortamları, dönemin edebiyatçılarının anılarından yola çıkılarak tanıtılacaktır.

1. Kahvelerde Yaşayan Edebiyat

Osmanlı zamanında ilk kahve 1554 yılında Tahtakale'de açılmıştır (Desmet-Grégoire 1999, 17). Kahveler, o zamana kadar

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

kışla, pazar yerleri, evler ve cami gibi yerler dışında toplumsallaşma imkânı bulamayan insanlar için yepyeni kamusal alanlardır. Çok farklı kesimlerden insanların bir araya gelmelerine olanak veren kahveler, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan toplum katmanları için toplumsal ve siyasal baskıyı esnetmeye yönelik bir işlev üstlenir (Öztürk 2005, 102). Öte yandan, tam da bu nedenle, toplanma yeri olan, fikir ve bilgi alışverişinin yoğun olarak gerçekleştirildiği, söylenti mekanizmasının son hız çalıştığı kahveler mevcut siyasal otoritelerce tehlike barındıran kurumlar olarak algılanmıştır.

Kahvenin siyasal otoritelerce hoşgörülle karşılanmaya başlanması, bu mekânların yaygınlaşmasını da beraberinde getirir. Kahveler, müdavimleri ve bulunduğu çevre bakımından önemli bir çeşitlilik gösterir. İsmail Ediz, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Kahvehaneler ve Sosyal Değişim" başlıklı yazısında şunları söyler:

19. yüzyılda İstanbul'da oluşan fikirlerin, olgunlaşan görüşlerin etkisiyle birlikte bir kamuoyu oluşmaya başlamış, camilerdeki Cuma namazları hutbelerinin yanında, fikirlerin topluma canlı olarak aktarılabilirdiği kahvehaneler ön plana çıkmaya başlamıştır. Kamuoyunun oluşmasıyla kahvehanelerdeki haber takibi yapma eylemi ve okuma eyleminin başlaması bir paralellik arz etmektedir. Kahvehaneler artık gazeteleri bulduruyor ve gelen müşteriler bu gazeteleri okuyarak efkâr-ı umumiyyeyi takip edebiliyordu. [...] Örneğin Fevziye Kırathanesi, Jön Türk rejimi tarafından ordudan atılan subaylar tarafından toplantı yeri olarak kullanılmış, burada Orta Asya'daki Türkler hakkında bir konferans verilmiş, 1911 yılında Türk milliyetçilik akımının öncülerinden Yusuf Akçura yine aynı kırathanede "Türklerin Medeniyete Yaptıkları Hizmetler" üzerine bir konuşma yapmıştır. Yine yüzyılın sonlarına doğru İstanbul'daki ilk sinema da Fevziye Kırathanesi'nde açılmıştır. (Ediz 2008, 184)

Tanzimat'tan sonraki en ünlü kahveler, Arşak ve Cafe Flamme'dir. Flamme, sadece müdavimleriyle değil, Abdülhak Hamit'in Şinasi ile tanışmak için üç gün beklemesiyle de meşhurdur. Abdülhak Hamit'in bütün çabalarına rağmen Şinasi ortalıkta görünmeyince elinden bir şey gelmeyen şair, evinin yolunu tutacaktır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Salâh Birsel'in *Kahveler Kitabı*'ndan öğrendiğimize göre, 1871 yılında yapılan bir sayımda sadece Beyoğlu'nda 1259 kahve vardır. İstanbul'un kahvesi en çok olan semti de burasıdır. Beyoğlu'nu 1133 kahve ile Eminönü ilçesi izler. Fatih'teki kahve sayısı ise 857'dir (Birsel 2002, 35). İstanbul gezilerini iki ciltlik *Costantinopoli* (1877) adlı eserinde anlatan İtalyan yazar Edmond de Amicis, 19. yüzyılın ikinci yarısında mezarlık içlerinde bile kahveler olduğunu Galata ve Beyazıt kulelerinde de kahve içildiğini yazar.¹

Yine Salâh Birsel'in anlattığına göre, 19. yüzyılın başlarında İstanbul'un hemen her kıyısı baştanbaşa kahvedir. Öte yandan Galata ve Tophane'deki kahveler bazı yabancı yazarların ilgisini epey çeker. Fransız yazarlar Flaubert ve Théophile Gautier, kimilerinde gün boyu saz çalınan ya da köçek oynatılan Galata kahvelerine özellikle ilgi göstermişlerdir (Birsel 2002, 53). Kuşkusuz oryantalist bir ilgidir bu.

Üsküdar semtinde de 19. yüzyılın ilk yarısında pek çok kahve vardır. O zamanlar tulumbacı kahvesi işleten Vasıf Hoca, Üsküdar'ın edebiyatçı kahvelerinden Çiçekçi Kahvehânesini şu sözlerle anlatır: "Bu kahvenin hemen bütün müşterileri, gediklileri edipler, zarifler, bilim ve sanat erbabı idi. Nice beyler, paşalar, olgun-dolgun kalem efendileri bu kahveye çıkarlardı. İçlerinde emekliler, gecelik entarileri üzerine ceket, sako, palto alıp gelirlerdi. Dedikodu yapılmaz, edipçe, rintçe ve bilgece sohbet edilir, sevgiyle vakit geçirilirdi" (alıntılayan Birsel 2002, 60-61). Muallim Naci ve Şeyh Vasfî de bu kahveye sık sık uğrarlar.

Vezneciler'deki Darüttalim Kırâathanesi de aydın müşteri kitleleriyle dikkati çeken kahvelerden biridir. Müdavimleri arasında üniversite profesörleri, öğrenciler, aktörler, musıkiciler, gazeteciler, ressamlar vardır. İkinci Dünya Savaşı yıllarından önce Ali Nihat Tarlan, Sadettin Nüzhet, Sabahattin Batur ve İbrahim Olgun burada sık sık görünürler. Salâh Birsel'in belirttiğine göre Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da buraya özel bir tutkunluğu vardır. Hatta Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanının kişilerini çoğunlukla bu kahveden çıkardığı söylenir. Tanpınar, bu kahvede konuşulanlar hakkında şunları söyler: "Tarih, Bergson felsefesi, Aristo mantığı, Yunan şiiri, ruhçözüm, sıradan dedikodu, çıplak öykü, korkunç ya da meraklı serüven, günlük siyasal olay, birbiriyle sarmaş dolaş, biri öbürünü yarıda bırakarak, beraberinde her rasgeldiğini taşıyan bir

¹ Amicis'in bu kitabı Türkçeye Reşad Ekrem Koçu tarafından *1874'de İstanbul* başlığıyla kısaltılarak çevrilmiş, tam metin ise Beynün Akyavaş tarafından tercüme edilerek *İstanbul* başlığıyla Türk Tarih Kurumu Yayınları arasından çıkmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

bahar seli gibi kabararak bu konuşmalarda beyhude ve şaşırtıcı bir biçimde akar giderdi” (alıntılayan Birsel 2002, 141).

Salâh Birsel’in belirttiğine göre kahvesinde gazete ve dergi bulundurarak müşterilerine sunan ilk kahveci Okçularbaşı’nda 1857 yılında açılan Uzunkahve’nin sahibi Sarafim Efendi’dir. Bu kahve ramazan geceleri bir şiir ve edebiyat yuvası halini alır. Namık Kemal, Süleyman Paşa, Hasan Suphi gibi isimler ve diğer pek çok edebiyatçı ve gazeteci çoğunlukla burada toplanır ve matematikten edebiyata, siyasetten toplumbilime kadar her konuyu masaya yatırır. Uzunkahve daha sonraları Okçularbaşı Kahvesi diye de anılmaya başlar. En sonunda Sarafim Efendi Kıraathanesi adını alır. Burada artık kitap satışı da yapılmakta ve kahveye gelen müşteriler masaların üstünde son çıkan kitapları bulabilmektedirler. Bu kahvenin ilginç yanı, yalnızca İstanbul sınırları içindeki okuyuzarlarla değil taşrayla da ilişki kurmuş olmasıdır. Herhangi bir konuda bilgi isteyen kişilerin mektupları karşılıksız bırakılmaz. Denebilir ki Sarafim Efendi’nin Kıraathanesi, yüklediği işleyle “kıraathane” nitelemesini tam anlamıyla hak eden kahvelerden biri olmuştur. Öte yandan, Birsel’in belirttiğine göre kahveye sarhoş gelmek, yüksek sesle konuşmak, masaya çat çat vurarak “bana bir kahve” diye bağırarak, yan oturmak kesinlikle görülmeyen hareketlerdir (Birsel 2002, 207).

Sarafim Efendi’ye daha sonraları kimi hececi şairler de gidip gelmeye başlar. Özellikle Yusuf Ziya Ortaç lise yıllarından itibaren kahvenin gedikli haline gelir.

Cumhuriyet’in ilanından sonra, modernliğin, Batılılaşmanın getirdiği, gündelik yaşamda birtakım düzenlemeler yapılması fikri çok tartışılan konulardan biri haline gelir. Levent Cantek’in “Gündelik Yaşam ve Basın” başlıklı doktora tezinin “Zararlı Mekânlar ve İstenmeyen Manzaralar” başlıklı alt bölümünde belirttiğine göre, görüntü temizliği ile ilgili neredeyse takıntı sayılabilecek ısrarlı bir düzenleme arzusu geçmişte en çok kahveleri etkilemiş, özellikle Oryantalist anlamda Batılıların ilgisini çeken kahve görüntüleri rahatsızlık yaratmıştır. 40’lı yıllarda bir önceki yıllara kıyasla kahveler çoğalmıştır ama eleştiriler sürmektedir. Bu mekânlar tembelliğin ve “Şarka özgü” ilişki biçimlerinin kaynağı sayılmıştır (Cantek 2005, 255). Harf devriminden sonra kahveler yeni harflerin öğretilmesine yönelik faaliyetlerin içinde yer alır. Bazı kahvelerin müdavimleri burada açılan okuma yazma kurslarına katılmışlardır. Ama ilerleyen yıllarda kahvelere yönelik eleştiriler artarak sürmüştür. Öte yandan ne kadar şikâyet edilirse edilsin kimi kahveler okur-yazarların uğrak yerleridir. Sait Faik’in “kıraathaneye gitmemiş bir üniversitelinin tahsilini yarım sayarım” demesi bunun bir göstergesidir (Cantek 2005,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

257). Özellikle Ankara, Elit, Baylan gibi kahveler, yazarların uğrak yerleri olmalarıyla, diğerlerinden ayrılır ve edebiyatın kamusal yaşamında önemli bir yer edinirler.

Osmanlı'nın son yıllarından Cumhuriyet yıllarına kadar uzanan dönemde, İstanbul'da edebiyatçıların mekân tuttuğu kahvelerden biri İkbâl kahvesidir. Bu kahve, Nuruosmaniye caddesinin sonunda, sol köşede yer alır. Babiâli'ye, Cağaloğlu'na yakın olduğu için edebiyatçılar kadar gazetecilerin de uğrak yeridir. Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında kahveye uğrayan edebiyatçılar arasında Fuat Köprülü, Yusuf Ziya Ortaç, Enis Behiç, Ağâh Sırrı, Falih Rıfkı sayılabilir. Sürekli edebiyatın, şiirin tartışıldığı mekâna savaşın sonlarına doğru Nazım Hikmet de uğramaya başlar. O yılların önemli edebiyat dergilerinden olan *Dergâh*'in basım yeri kahveye çok yakın olduğu için İkbâl kahvesi kısa zamanda Dergâhçıların da uğrak yeri olur. *Dergâh* dergisinin çıkarılmasına da bu kahvede karar verilmiştir (Birsal 2002, 260).

Savaş yıllarında Hasan Âli Yücel ile kimi felsefeci arkadaşları İkbâl'e yeni bir canlılık kazandırırılar. Hasan Âli oraya Ahmet Hamdi Tanpınar'ı, dolayısıyla Yahya Kemal'i de çeker.

Kahveler aynı zamanda ünlü edebiyatçıların tanışmalarını sağlayan yerler de olmuştur. Örneğin Tanpınar, Ahmet Haşim ile tanışmasını şöyle anlatır:

Ahmed Hâşim'i *Dergâh*'in çıkacağı günlerde tanıdım. O zamanlar biz Dergâhçılar İkbâl Kiraathanesinde toplanırdık. Yahya Kemal de hemen her zaman buraya gelirdi. Ben tâ ilk okumalar çağından beri hayranı olduğum Ahmed Hâşim ile tanışmağı çok istiyordum. Fakat sıkılğan tabiatlı olmam bir türlü onu bizzat gidip görmeme mâni oluyordu. [...] Onun için işi tesadüfe bırakmıştım. Nihayet bir gün arkadaşlardan biri Hâşim'in öğle yemeğinden sonra İkbâl'e geleceğini haber verdi. Ben gittiğim zaman onu her vakitki köşemizde, önünde bir nargile, kaşlarını kaldıra kaldıra konuşur buldum. (1999, 289)

1950'li yıllarda İkbâl kahvesi Orhan Kemal ve arkadaşlarının mekânı haline gelir. Orhan Kemal'in hemen hemen bütün günü orada geçer. "Kışları sabah dokuz sularında damlarsa, yazları altıda, pek pek yedide oradadır. Kahve kuşu adına da en çok hak kazanan odur" (Birsal 2002, 264). Salâh Birsal'e göre İkbâl'e gelip giden çoğu edebiyatçı buraya Orhan Kemal için gelirler. Bu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

isimler arasında Muzaffer Buyrukçu, Yaşar Kemal, Ece Ayhan, Oktay Akbal, Konur Ertop, Behçet Necatigil, Ümit Yaşar sayılabilir. 1960'lı yılların ortalarında İkbâl Kırâathanesi kapanır ve 1966 yılında yerine bir halı mağazası açılır.

1930'lu yıllarda edebiyatçı mekânlarından biri haline gelen ve adına şiirler yazılıp dergi basılan Küllük kahvesi ise kuşkusuz Beyazıt'ın en önemli kahvesi olmuştur. Beyazıt Camii'nin Kapalıçarşı'ya bakan tarafında yer alan bu mekâna en çok rağbet edenler şairler, romancılar, gazeteciler ve hikâyecilerdir. Tarık Buğra bir yazısında kahveyi şu sözlerle anlatır: “Bu bir kahvedir; Beyazıt'da meydanın sağ tarafında, içerlek bir şey. Oraya ‘Küllük’ derler. Küllük'ün geniş bir bahçesi, bahçesinde de yaşlı ıhlamur ağaçları, dalyan boylu akasya ve kestane ağaçları vardır” (alıntıl原因 İşli 2006, 78). Necip Fazıl Kısakürek ise bir yazısında Küllük kahvesini eleştirel bir tavırla betimler:

Beyazıt Camii'ne bitişik ağaçlıklı kahve. Arkasını verdiği camiinin vakarlı duvarı ve yüzünü verdiği lokantanın döner kebabı arasında, züppe tabiriyle janr sahibi bir yer. Her cinsten, sınıftan, mezhepten, zevkten, kılıktan, edadan bir mahşer... Arada bir musalla taşına varabilmek için bu kalabalıktan yol rica eder cenazeler. İslâm cenazesi geçerken Frenk muaşeret kitaplarındaki bir kaide titizliğile ayağa kalkan zarif adamlar kütlesi. (alıntıl原因 İşli 2006, 79)

1940 kuşağı olarak kabul edilen bütün edebiyatçılar bu mekânın müdavimleridir. Emin Nedret İşli'nin belirttiği gibi 1940 kuşağı edebiyatçıların yazılarında Küllük'ten izler ve etkiler görmek mümkündür. Unutulmuş bir şair olan Sıtkı Akozan “Küllüknâme” isimli uzun bir şiir yazmış ve bu şiiri küçük bir kitap olarak yayımlamıştır. Şiirin beyitlerinden biri şöyledir: “Sanmayın âvâre bülbüller gibi güllükteyiz / Biz yanık bir kor gibi sabah akşam Küllükteyiz”. *Küllüknâme* kitabının kapağında ise şu beyit yer alır: “Bir demet güldür takılmış göğsüne İstanbul'un / Ey sabâ sen de konakla bir gün uğrarsa yolun” (İşli 2006,80).

Küllük'te dönemin hemen hemen her yazarı ve şairi boy göstermiştir. Asaf Halet Çelebi, Yahya Kemal, Faruk Nafiz, Ahmet Hamdi Tanpınar, Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken, Şükufe Nihal, Abdülbaki Gölpınarlı gibi pek önemli isim Küllük'ün daimi ziyaretçilerindedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Salâh Birsal'in belirttiğine göre 1940 yılından sonra kahvenin havası epey değişir. Burayı artık "genç kuşak" adıyla anılan irili ufaklı yazarlar doldurmaya başlar. Abidin Dino, Fikret Adil, Rıfat Ilgaz, Hüsameddin Bozok, Sabahattin Kudret, Suat Derviş gibi isimler Küllük'te az ya da çok görünürler. Küllük'teki yeni eğilimin başını çeken isim Abidin Dino'dur. Dino aynı zamanda 1940 yılında "Küllük" adında bir dergi de çıkarmıştır.

İşli'nin belirttiğine göre Küllük kahvesi etrafında toplanan edebiyatçılara olumsuz tavır takınan yazarlar da vardır. İşli'ye göre bu durumu eski-yeni çatışması olarak görebileceğimiz gibi ilerici-tutucu karşıtlığı olarak da değerlendirebiliriz. Örneğin Refik Halid Karay *Üç Nesil Üç Hayat* isimli kitabındaki "Şiirler ve Şairler" başlıklı bölümde, Küllük müdavimlerinden başta Asaf Halet Çelebi olmak üzere yeni şairlere ilişkin görüşlerini mizahi ve alaycı bir üslupla dile getirmiştir. Şöyle der Karay: "Şimdiki durum. Küllük kahvesinde iskemlelere ters oturmuş, traşları uzun, saçları yağlı ve kepekli, ceketleri gayet uzun ve bol, pantolonları çekik, çorapları düşük, sırtları kabarmış, omuzları kalkık, kırkına yaklaşmış gençler... Bir müddet aralarında 'Eskileri yerlerinden atmalı! Gazetelerin baş köşeleri bizim hakkımızdır! Bunaklar ve cahiller defolsun' diye haykırıştıktan sonra birbirlerine şiirler okumaya başlarlar". Karay'ın alaycılığından Garipçiler de nasibini alır. Yazar, Küllük'te oturanlardan birinin şu dizeleri okuduğunu söyler: "Ağaca bir taş attım /Taşımı ağaç yedi /Gözlerim, /Gözlerim nerede? /Şeytan aldı götürdü /Satamadan getirdi". Sırada Asaf Halet vardır: "Yeni şairler ayağa kalkarlar, birbirlerinin elinden tutarak goygoycular gibi sıraya dizilirler ve okurlar: Sidharta buddha! /Myagrodhâ! / Om mani padme hum! / Om mani padme hum!! /Om mani padme hum!!!" (alıntılayan İşli 2006, 82-83). Küllük'ü mekân edinmiş edebiyatçılara yönelik bu alaycı ve eleştirel bakış, aslında edebi anlamda muhafazakâr kesimin dönemin edebiyatındaki yenileşme hareketlerine yöneliktir. Garipçilerin sıkça gidip geldiği, onların şiir anlayışına çok uygun, sade ve iddiasız bir isme sahip bir kahve olduğundan, bu şairlere yönelik her türlü eleştiri ve alaydan Küllük de nasibini alacaktır.

Beyazıt Camii'nin bitişiğinde yer alan Küllük kahvesi, 1950'li yıllarda çevre düzenleme çalışmaları sırasında yıkılınca Küllük'e gelip giden bazı yazarlar tramvay yolunun öte yakasındaki Marmara kahvesine uğramaya başlarlar. Marmara kahvesi en yoğun günlerini 1959-1971 yılları arasında yaşar. Türkiye'nin toplumsal değişimler yaşadığı ve siyasi çalkantılara sahne olduğu yıllarda yalnızca güncel siyasi tartışmalara değil, kültürel ve edebi sohbetlere de ev sahipliği yapar. "Beyazıt'ta Bir Akademi: Marmara Kıraathanesi" başlıklı yazısında Ahmet Güner Elgin kahvenin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

müşterilerini şu sözlerle anlatır: “Kıraathanenin Beyazıt Meydanı’na bakan penceresi önündeki büyük masanın çevresinde toplananlar üniversite profesörü ve bir esnaf, bir dolmuş şoförü veya bir avukat olsun, ülkenin günlük meseleleri dışında edebiyat ve bilim adamlarının yönlendirdiği sohbetleri çok ciddi bir ilgi içinde dinler, gerektiğinde de rahatça görüşlerini belirtirlerdi” (2006, 93).

Elgin’in belirttiğine göre Marmara Kıraathanesinin müdavimleri arasında Erol Güngör, Mehmet Çavuşoğlu, Durali Yılmaz, Uğur Kökden, Necip Fazıl Kısakürek, Sezai Karakoç, İsmet Zeki Eyüboğlu, Yahya Kemal’in kardeşi Reşat Beyatlı, Ali İhsan Yurt gibi önemli isimler vardır. Burada edebi sohbetler genellikle Divan edebiyatı üzerine yoğunlaşır. Günün şiir akımları ve yeni yayımlanan kitaplar da tartışılan konular arasındadır.

Marmara Kıraathanesinin sağ-sol kavgalarının hâkim olduğu dönemde sağın tekeline girdiğini belirten Muhsin Öztürk de o dönemde sağ camianın neleri tartıştığını bu kahvede görebileceğimizi söyler ve “en uç fikirlerin at koşturduğu kahve”nin ispiyonculardan ve hafiyelerden azade olmadığını belirtir. Örneğin Necip Fazıl adım adım izlenmekte ve her yaptığı rapor edilmektedir (Öztürk 2002).

Küllük kahvesinin yerini alan mekânlardan biri de Çınaraltı kahvesi olmuştur. Sennur Sezer’in belirttiğine göre buraya uğrayan yazarlar arasında Onat Kutlar, Adnan Özyalçınar, Afşar Timuçin, Ece Ayhan, Önay Sözer, Ülkü Tamer gibi birçoğu 1950 kuşağı yazarı olan isimler vardır.

Sennur Sezer, “Kıraathaneden Cafeye mi Kitaplı Kahveye mi” başlıklı yazısında Yenikapı’da bulunan Kemal Bey’in Kahvesi’nden söz eder. Tavla oynanması yasak olan bu kahvede kitap okuma odası bulunur; ders çalışan ya da kitaplarını okuyan gençler daha sonra bahçeye çıkıp çay-gazoz içerler. Sezer’in belirttiğine göre o dönemde kahveye, yıldızı parlamaya aday Yeşilçam oyuncularını ve tiyatrocular da uğrar. Örneğin Ali Poyrazoğlu kışları kahvede tek kişilik oyunlar oynamış, oyuncu Savaş Dinçel karikatür sergisi açmıştır. Sezer, kahveye uğrayan Behçet Necatigil’in ve Asım Bezirci’nin masasına çağırılmanın genç edebiyatçılar için çok önemli olduğunu da yazar.²

Bazı edebiyatçıların anılarında sık sık adı geçen Meserret Kahvesi de eski ve köklü bir kahvedir, Ankara Caddesi ile Ebussuut

² Bu konuda daha geniş bilgi için, Sennur Sezer’in 13 Ocak 2008’de *Evrensel Gazetesi*’nde yayımlanmış olan “Kıraathaneden Cafeye mi Kitaplı Kahveye mi?” başlıklı yazısına bakılabilir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Caddesi'nin kesiştiği köşededir. Halit Ziya, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit gibi Servet-i Fünun yazarlarının sıkça uğradığı kahvenin o zamanki adı Yıldız Kahvesi'dir. Salâh Birsnel'in anlattığına göre Meserret Kahvesi tüm İstanbul'un kahvesidir. Orada hiç değilse bir kez oturmamış bir edebiyatçı bulmak zordur. Ayrıca kahve bazı dergilerin yönetim yeri olmuştur. Örneğin, Rıfat Ilgaz, Hüsametdin Bozok, Ömer Faruk Toprak *Yürüyüş* dergisini burada çıkarmışlardır (Birsnel 2002, 274). Yayın hayatına geçmemiş pek çok gazete ve dergi tasarılarına da sahne olan kahveye Peyami Safa, Fikret Adil, Reşat Nuri, Ahmet Kutsi gibi edebiyatçılar özellikle gençlik yıllarında sık sık uğrar, gazete ve dergi tasarıları üzerinde tartışırlar.

Meserret Kahvesi, Ada'dan gelen Sait Faik'in de vazgeçilmez mekânlarından olmuştur. Orhan Kemal'in de İkbâl Kahvesi'ni mekân tutmazdan önce hemen hemen her gün Meserret'e geldiği söylenir. Salâh Birsnel, Orhan Kemal için "sabahın çok erken saatinde kapağı buraya atar, pencere önünde yanlar, Haliç Feneri'ndeki iki odanın yıllık kirası kırk lirayı nereden, nasıl bulacağını düşünür de düşünür" der (2002, 277). 1950'lerin sonlarına doğru Muzaffer Buyrukçu ve Edip Cansever de arada tavla oynamaya gelir Meserret'e.

Beyoğlu'nun kahvelerinden, Asmalımeşcit'teki Elit Kahvesi de 1940'lı yılların sonuna kadar popüler edebiyatçı kahvelerinden biri olmayı sürdürmüştür. Bir Alman'ın işlettiği Elit Kahvesi'ne Sait Faik, Sabahattin Kudret, Samim Kocagöz, Necati Cumalı, ünlü *Seçilmiş Hikâyeler* dergisinin sahibi Salim Şengil, Özdemir Asaf gibi isimler gelip gider. Birsnel'in belirttiğine göre Elit'e gelenlerin en kültürlüsü, en bilgilisi Cemil Meriç'tir. Bu nedenle soruların muhatabı genellikle Meriç olur (Birsnel 1983, 258).

2. Paris Özlemi ya da Beyoğlu Pastaneleri

İstanbul'da, Osmanlı'nın Avrupa kültürüne yakınlaştığı Tanzimat döneminden itibaren, Batılı tarzda bazı pastaneler ve kahveler açılmaya başlar. Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul* yapıtında karakterine söylediği gibi "Beyoğlu fethedilmeyen İstanbul'dur" (Özpalabıyıklar 2000, 66). Tanpınar ise, her zamanki Batı merkezli bakışıyla şunları söyler Beyoğlu için: "İstanbul semtlerinde karşımıza çıkan her şey, daha iyisi başka yerde olmayan şeylerdir. Hâlbuki Beyoğlu'nda bulunan her şeyin daha yenisi, daha iyisi, güzeli ve hakikisi dışarıdadır. Beyoğlu küçük ve orjinalite damgası çoktan kaybolmuş, hatta bu damgayı üstünde bir defa duymamış en ucuz cinsinden bir XIX. asır Avrupa'sıdır" (Özpalabıyıklar 2000, 100). Dönemin, Avrupa'da bulunmuş ve Batı yaşayışını yakından gözleme imkânı bulmuş bazı edebiyatçıların

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

sıkça uğradığı mekânlar arasında, Beyoğlu'nun tarihi pastaneleri Lebon, Markiz, Baylan ve Nisuaz sayılabilir.

19. yüzyılın ortalarında Fransız Eduard Lebon tarafından açılan ve Fransız “café” geleneğinin ilk örneği olan “Lebon Pastanesi”, Namık Kemal ve Ziya Paşa'dan başlayarak Servet-i Fünuncuları, Fecr-i Aticileri ve daha sonra çağdaş edebiyatçıları ağırlayan başlıca yerlerden biri olmuştur. Salâh Birsel'in belirttiğine göre Ziya Paşa kimi zaman konuşma sırasında sonradan *Zafernâme*'de yer alacak şiirler de yazar. Zaten o *Zafernâme*'yi çoğu zaman kahvelerde bilardo oynarken söylemiş ve yazdırmıştır (1983, 43). Yahya Kemal ve Abdülhak Hâmit de 1911-12 yıllarında sık sık gelirler Lebon'a. Lebon'un pastaları o kadar meşhurdur ki, Orient Express treni ile İstanbul'a gelen misafirler öncelikle Lebon'a uğrayıp pasta yerler. Seçkinler merkezi olarak bilinen ve “chez Lebon, tout est bon” (Lebon'da her şey güzeldir) deyişiyle belleklerde yer edinen Lebon'a zamanında şapkasız beyefendi ve hanımefendilerin giremediği söylenir.

Lebon Pastanesi'nin 1940 yılında yolun karşısına geçmesiyle, onun yerine açılan Markiz Pastanesi de yeni edebiyatçı müdavimler edinerek ününü günümüze kadar taşımıştır. Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Faruk Nafiz, Yakup Kadri gibi pek çok ünlü yazar ve sanatçıyı ağırlayan Markiz Pastanesi, Avrupalı dekorasyonu, ünlü “ilkbahar” ve “sonbahar” tabloları, süsleme ve vitrayları ile 1970'li yıllara kadar Beyoğlu tarihine tanıklık eder. 70'li yıllarda önce içinde bulunduğu Aynalı Pasajı, ardında da 1980'de Markiz Pastanesi kapatılır. Haldun Taner'in Markiz'in kapatılmaması için verdiği mücadele, sevenleri için unutulmayacak kadar değerlidir. Pastane, bazı şairlerin şiirlerinde de geçer. Örneğin Ümit Yaşar Oğuzcan'ın “Ayten'in Sonu” şiirine mekân olmuştur:

Ayten'i Markiz pastanesinde vurdular
Onu ben vurdum
Ayten kanlar içinde düştü yere
Bense ağlıyordum
Aldılar götürdüler beni
Bu cinayetin hesabını sordular
Dedim Ayten'i ben vurmam
Onu Markiz pastanesinde vurdular. (Oğuzcan 2007, 365)

İkinci yeni şairi Edip Cansever ise “Ben Ruhi Bey Nasılım” şiirinde uğramıştır Markiz'e:

Markiz'e uğradım, dört mevsimden süzölmüş bir konyak içtim
Düzeltilip arada bir bıyıklarımı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Uçları hafifçe ıslak
Bir ara pencere camında kendime baktım
Baktım ki, ben Ruhi Bey
Nasıl olan Ruhi Bey
Daha nasılım. (Cansever 1992, 21)

1923 yılında açılan, bu nedenle de Cumhuriyetle yaşıt olan Baylan Pastanesi ise Beyoğlu İstiklal Caddesi'nde Luvr Apartmanı'nın zemin katındadır. Kurulduğu yıllarda Fransızca l'Orient (Şark) sözcüğünün okunuşu olan "Loryan" adını taşımaktadır. Yabancı adların Türkçeleştirilmesini öngören yasa uyarınca 1934 yılında pastane, "kusursuzluk, mükemmellik" anlamına gelen "Baylan" adını alır. Bugün çoğu hayatta olmayan birçok edebiyatçı, şair, ressam, karikatürist ve tiyatrocunun buluşma yeri olan İstiklal Caddesi'ndeki Baylan'ın müdavimleri arasında Attilâ İlhan, Oktay Akbal, Behçet Necatigil, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Haldun Taner, Salah Birsnel, Peyami Safa, Orhan Kemal, Orhan Duru, Ahmet Oktay gibi yazarlar vardır. Leyla Erbil, Tomris Uyar, Sevim Burak gibi kadın yazarlar da pastanenin müdavimlerindedir.

Salâh Birsnel'in belirttiğine göre, 1948 yılında bir akşamüstü Baylan'a girecek olursanız orada Oktay Akbal'ı, Behçet Necatigil'i, Salâh Birsnel'i görebilirsiniz; ancak burası "asıl şenliğini 1952 yılında Attilâ İlhan buraya gelip de otağ kurduktan sonra kazanacaktır" (1983, 312). Nitekim Attilâ İlhan, etkileyici üslûbu ve genç edebiyatçıları çevresine toplayabilme yeteneğiyle 1950 kuşağı yazarlarını, en azından bir dönem, etkisi altına alan önemli bir isimdir. Bu etkiyi Birsnel, çarpıcı bir anekdotla anlatır: Attilâ İlhan 1956 yılının başlarında *Mavi* dergisinde sosyal realizm (toplumcu gerçekçilik) üzerine birtakım yazılar yazmaya başlar. Baylan'daki edebiyatçıları İlhan'ın çevresine toplayan da başlangıçta bu yazılar olmuştur. İlhan'ın romanı *Zenciler Birbirine Benzemez* 1957 yılında yayımlanmadan önce Baylancılar bu romanı bizzat yazarının ağzından dinlerler. İlhan çevresindekilere bir önceki romanı *Sokaktaki Adam*'ı okuyup okumadıklarını sorduğunda aldığı yanıt çarpıcıdır: "Okumak ne demek? Ezberledik abi" (1983, 319). Bu "kayıtsız şartsız" denebilecek bağlılığa karşılık, İlhan'ın epeyce "yürekli" çıkışları (örneğin bir konuşmasının sonunda iyice coşmuş ve "Biz sosyalistiz arkadaşlar!" diye bağırıştır), çevresindeki genç edebiyatçıların da sivil polis takibine alınmalarına neden olmuştur. Birsnel'in belirttiğine göre, Baylan'daki masaların yarısını edebiyatçılar doldurmuşsa, bir bölümünü de sivil polisler işgal etmektedir (1983, 320). Ahmet Oktay, Baylan'ı şu sözlerle anlatır: "Baylan, İstiklâl Caddesi'nde, Atlas Sineması'nın tam karşısında bir pastaneydi. Yüksek tavanlı, aydınlık, temiz. Burasını yazarların, şairlerin karargâhı yapan Attilâ İlhan'dı.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

[...] Baylancı'lar diye anıldık uzun süre: Ferit Edgü, Demir Özlü, Fikret Hakan, Demirtaş Ceyhun, Orhan Çubukçu, Orhan Duru, Asaf Çiğiltepe, Yılmaz Gruda” (2004, 79). Türk edebiyat tarihi açısından Baylan Pastanesinin önemi tartışılmaz. Pek çok önemli edebiyatçının bir araya geldiği, yeni yazdıkları şiir, öykü ya da makaleleri birbirlerine ilk kez okuduğu bir mekândır Baylan. Pek çok edebiyat meselesini tartışarak bu tartışmalardan edindikleri izlenimlerle yazılar yayımlayan Baylancılar, özellikle 1950-1960 arasında edebiyat dünyasında yaşanan hareket ve bereketin baş aktörleri olmuşlar ve Mavi hareketinin öncülüğünü yapmışlardır. Baylan Pastanesi de hiç şüphesiz bu tartışmaların yaşandığı ve ev sahipliği yaptığı genç edebiyatçıların katılımıyla Mavi dergisinin neredeyse bir akım kimliği kazanmasına yol açan renkli bir sahnedir.

Fikret Hakan, edebiyatçı adıyla Bumin Gaffar ise Baylan hakkında şunları söyler:

Ömer Faruk Toprak'tan tut da Atilla İlhan'a varıncaya kadar Baylancıydık. Bizler çömezlerdik. Erdal Öz, ben, Hilmi Yavuz. Ankara'dan geldikçe Bekir Çiftçi, Güner Sümer, bizlere katılırlardı. Ahmet Oktay vardı. Baylan aslında genç edebiyatçıların bir yuvası halindeydi. Bir tür sanat evi gibiydi. Güzel bir okul oldu bizler için orası. 1953-58 arası çok etkiliydi Baylan. Aklımıza gelen bütün edebiyatçılar uğrardı. Çok güzel bir mozaiktik orda. (Hakan 2005)

Beyoğlu'nun diğer önemli edebiyatçı pastanesi, Nisuaz Pastanesi'dir. Ayhan Işık Sokağı ile İstiklal Caddesi'nin köşesinde, şimdiki Garanti Bankası'nın yerinde bulunan pastanenin sahibi Niko Kiriçis ve tüm çalışanları Rum'dur. Pastane, özellikle Cumartesi günleri pek çok edebiyatçıyı ağırlar. Salâh Birsal *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu* kitabında Nisuaz için şunları söyler: “Cumartesi Nisuaz'ın arka dilimi tam bir edebiyat fakültesine dönüşür. O gün oraya edebiyatçılardan başka profesörler de dolar. Bunların tümü de kahve kurtaran aslanlardır. Yirmi yıllarını Nisuaz'ı kurtarmaya vermişlerdir. Onlar burada ta 1930'lardan beri toplanırlar” (1983, 109). Ardından Birsal Cumartesi toplantılarına gelenleri şöyle sıralar: “İşte en önde Sabri Esat Siyavuşgil. Onun arkasında her konuda yazan Hilmi Ziya Ülken. Onun arkasında Nisuaz Edebiyat Fakültesi Dekanı Mustafa Şekip Tunç. Onun arkasında yere basmadan yürüyen Vehbi Eralp. Onun arkasında Kırtipil adıyla ün salmış Ahmet Hamdi Tanpınar” (1983, 109). 1945-1955 yılları arasında Nisuaz'a uğramamış bir edebiyatçı yok gibidir: Sait Faik, Celâl Sılay, Arif Dino, Sabahattin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Kudret Aksal, Hasan İzzettin Dinamo, Asaf Hâlet Çelebi, Hüsametdin Bozok, Orhon Murat Arıburnu ve daha pek çok edebiyatçının vazgeçilmez mekânlarından Nisuz. Sevengül Sönmez'in "Nisuz'da Buluşalım" yazısında belirttiğine göre, pastane yalnızca edebiyatçıların birbirlerine şiirlerini okudukları, tartışmalar yaptıkları bir yer olmakla kalmamış, pek çok derginin de yayımlanma fikri burada doğmuş ve bu dergilerin yayın toplantıları da burada yapılmıştır. Örneğin Hilmi Ziya'nın *İnsan*'ı ve Burhan Arpad'ın *İnanç*'ı Nisuz da doğmuş dergilerdendir (2006, 78).

Hilmi Yavuz *Ceviz Sandığındaki Anılar* kitabında, 1950 kuşağı edebiyatçılarının Beyoğlu pastanelerine olan düşkünlüklerini şöyle yorumlar: "İlkgençliklerini 1950'li yılların sonuna doğru kapatmakta olan bizler için Tünel ile Taksim arasındaki pastanelerde oturmak, o hep gidebilme düşleri kurduğumuz Paris ya da Viyana'daki zarif kaldırım üstü kahvelerinden birinde oturmak gibi duyumsanıyordu" (2001, 127). Hilmi Yavuz yine anılarında, Tokatlıyan, Lebon, Markiz gibi pastanelerin o dönemin "yeniyetme edebiyatçıları"na Yahya Kemal'in, Abdülhak Şinasi'nin oturdukları mekânlar olarak uzak, eski ve yabancı geldiğini, bu mekânlara gitmemelik edemediklerini ama biraz çekinerek içeri girdiklerini söyler (2001, 128). Her ne kadar bazı kuşak çatışmaları yaşansa ve pastanelerin müdavimleri bazı çevrelerce özenti olmakla, yerli değerleri küçük görmekle suçlansalar da, öyle görünüyor ki Beyoğlu'nun pastaneleri, edebiyatçıları için uzun yıllar gözde mekânlar olmayı sürdürmüştür.

3. İstanbul'un Lokanta ve Meyhanelerinde Türk Usulü Bohem

Cumhuriyet döneminde sayıca artış göstermeye başlayan meyhaneler, her dönemde edebiyatçıların uğrak yerleri olmuştur. Özellikle, yayımlanan kitap sayısının arttığı, edebiyat dergilerinde bir çeşitliliğin gözlemlendiği, farklı düşünce yapılarına ve mesleklere sahip edebiyatçıların görüldüğü 1950'li yıllardan itibaren bazı genç edebiyatçıların "bohem" olarak tanımladığı bir yaşantı biçimini sürdürdüklerini görürüz. Bu bohem yaşantının merkezi büyük ölçüde Beyoğlu meyhaneleri olmuştur.

1950'li yıllarda yirmili yaşlarını sürmekte olan edebiyatçıları için, bir araya gelip tartışmayı olanaklı kılan mekânlar genellikle meyhaneler olmuştur. Bir önceki kuşağın hayata, dolayısıyla edebiyata bakışını eleştiren, Batı edebiyatı, gerçekçilik, toplumculuk gibi konularda bambaşka düşünceler ortaya atan genç öykücüler için "içkili sohbet", yani meyhane ya da ev toplantıları, vazgeçilmez hâle gelir. Fikret Adil'in *Asmalımescit 74* adlı kitabında anlattığı türden bir bohem 1950 kuşağı yazarlarının yaşantılarında da gözlemlenir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Kuşkusuz, gece hayatı odaklı her yaşantıyı “bohem” saymak doğru olmayacaktır. Ancak, Leylâ Erbil, Ahmet Oktay, Demir Özlü, Hilmi Yavuz gibi o dönemi yaşamış kimi edebiyatçıların anıları okunduğunda, meyhanelerin veya “içkili ev toplantıları”nın, dönemin edebiyat ortamında sadece rahatlamaya ve hoşça vakit geçirmeye yönelik basit bir “gece yaşantısı” işlevi görmediği hemen anlaşılır. Örneğin Ahmet Oktay, anılarını kaleme aldığı *Gizli Çekmece* adlı kitabında, bir dönem içinde bulunduğu bu yaşantıyı şöyle anlatır:

Eskiden bohem mekânlarda oturulup sadece içki içilmezdi. Buralarda yoğun bir kültür alışverişi vardı. Şair, yeni bir şiir yazmışsa cebinden çıkartıp, arkadaşlarına okurdu. Bir öykücü, yeni bir öykü yazmışsa okurdu... Birtakım oluşumlar hakkında tartışmalar vardı. Baylan’da iki üç masa yan yana getirilir; diyelim Hegel hakkında bir tartışma başlar, bu tartışma akşam meyhanede aynı heyecanla, aynı yoğunlukta sürerdi. Bohem mekânlar, adeta bir kültür forumuydu. (2004, 130)

Hemen hemen hepsi genç yaşlarda olan bu yazarlar, önceleri bu yaşantıyı “yazar” olmak için gereken bir ön koşul olarak görürler. Nitekim o yıllarda meyhaneler, genç “edebiyat heveslisi”nin kendisine yakın bulduğu, muhalefet etme enerjisini taşıyan ve “farklı” olmaya yönelik bastırılmaz bir arzuya sahip olan kişileri bulabileceği ve onlarla sohbet edebileceği yerlerdir. Bohem yaşantıyı modernizmin taşıyıcısı olarak gören Baudelaire’in, *Modern Hayatın Ressamı* adlı eserine kapsamlı bir sunuş yazısı yazan Ali Artun, bohem, sanatçıların bir dönem gençlik çağlarını adadıkları bir dünya, hissettikleri bir aidiyet olduğunu belirtir (2003, 15). 1950’lerin Türkiye’sinde bir nevi “yazarlığa giriş töreni” (Armağan 2005, 79) olarak da algılanabilecek bohem yaşantı, bu “aidiyet” duygusunun yanı sıra, kişiye yazar olmanın gereklerinden biri gibi görünür. Örneğin dönemin genç “edebiyat heveslisi” Leylâ Erbil, “yazar olma kararım beni onların, yazarların yanına çekiyordu ve o dünyaya girebilme şansım bir biçimde masalarında yer almakla mümkündü” diyerek (2004, 75-76), Ahmet Oktay ise, “Bohem, bir tarih döneminin, sanatçıya biçtiği yaşam biçimiydi. Doğrusunu söylemek gerekirse, seçim şansы yoktu: Şair olmak, yazar olmak bohemlikten geçer sanıyorduk biraz” sözleriyle (2004, 72) bu gerekliliği vurgular.

Öte yandan bu “bohem yaşantı”, hemen hemen her daldan sanatçıyı bir araya getirmekte, dolayısıyla türler arası iletişimi ve etkileşimi sağlayan bir yaşam biçimi hâline gelmektedir. Söz konusu dönemde edebiyatçıların, ressamların, heykeltıraşların, tiyatrocuların

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

ve sinema sanatçılarının meyhanelerde aynı masayı paylaştığı ve sanatların aynı masada, bir arada tartışıldığı sık sık belirtilmektedir. İlgili alanları kesin sınırlarla birbirinden ayrılmadığı için, bir öykücünün tiyatrocusu, bir karikatürçünün öykücü ya da bir sinema sanatçısının şair olduğu da sıkça görülmektedir.

Bu kişilerin parayla olan ilişkilerinin de o döneme has bir özelliği vardır. Ahmet Oktay, çoğu öğrenci, bir kısmı da memur ya da işsiz olan edebiyatçı ve sanatçıların parayla olan ilişkilerini şöyle anlatır: “*Para*, her zamanki büyük sorundu elbet. Ama *İmece* vardı. Parasız olmayan destekleniyor, yaşamın dışında bırakılmıyordu. Şimdi profesör olan *Sadi Öziş*’i anıyorum da burnum sızlıyor. *Lefter*’in kapısında belirlediğinde nasıl sevinirdik. *Sadi* demek, parayı düşünmeden sabahlanacak bir gece demektir” (2004, 94, özgün vurgular). Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi, bohem yaşantının bir parçası olan kişiler için para, ilişkilerin temel belirleyicisi değildir; nitekim onlar “parayı da bilgiyi de, birbirleri için” kullanırlar (124).

Ancak dönemin siyasi çalkantıları içinde yazarların kimi zaman meyhanede bile rahat edemediklerini, polis tarafından takip edildiklerini dönemin genç öykücüsü Orhan Duru şu sözlerle anlatır:

Bizim kuşaktan kim ne yapsa ya anlamsızlıkla ya da komünistlikle suçlandı. Oysa onlar daha çok yeni yollar arayan özgürlükçülerdi sadece. İçimizde hapisane deneyimi yaşayanlar oldu daha sonraki yıllarda. Hapse düşme bile mevkilerinden uzaklaştırılanlar, işten atılanlar, çavuşa çıkarılanlar oldu. Hiçbir şey olmasa bile adını daha sonra öğrendiğimiz “Derin Devlet”in hiç olmazsa “Sakıncalı Piyadeleri” olduk. Polisin gözü üzerimizden hiç ayrılmadı. Öyle ki kendi polislerimizi tanır olduk. (2000, 61)

İşte bu karmaşık ve bulanık ortamda, genç edebiyatçılar meyhaneye, öykücü Tomris Uyar’ın deyişiyle “sosyal alkolizm”e sığınırlar (1984, 52). Ahmet Oktay anılarında Beyoğlu’nda yaşanan değişime şu sözlerle değinir:

İstiklâl Caddesi, henüz bankaların, birahanelerin, lahmacun salonlarının işgaline uğramamıştı. [...] Beyoğlu, tıpkı bugünkü gibi, Babil Kulesi’ydi. Ama daha az taşralıydı: dükkânlardan “Cadde-i Kebir”e canhıraş şarkılar yansımıyor, yağ kokuları insanın burnunun direğini kırmıyordu. Kulis, Atlas Sineması’nın bitişiğinde,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Küçük Sahne'nin girişinde aydınlık, temiz, şirin bir yerdi. (2004, 92)

Oktay'ın sözünü ettiği Kulis'in çoğu edebiyatçı olan müşterileri arasında, Özdemir Asaf, Mücap Ofluoğlu, Erol Günaydın, Asaf Çiyiltepe ve Ümit Yaşar vardır. Ahmet Oktay, Kulis dışında gidilen bazı gece klüpleri ve meyhaneleri ise şöyle anlatır:

Kulis, geceye hazırlık yeri idi bir anlamda. Orda bir iki kadeh içilir, sonra başka yerlere gidilirdi. Bu yerlerin başında, Galatasaray'dan Tünel'e inilirken, soldan ikinci sokaktı yanılmıyorsam, iki *taverna* gelirdi: *Hristaki* ve *La Bohem*. [...] Tünel'e, Asmalımescit'e gelindiğinde, sağda, şimdiki Baro Han'ın, Dostlar Tiyatrosu'nun bulunduğu sokakta *Nil* vardı. [...] Geceyi uzatmak isteyenler için, bölgenin son uğrak yeri *Efendi*. Burası her türden insanın geldiği, biraz "karışık" bir yerdi ama, bohem sanatçı, orayı da yadırgamazdı. [...] Zeki Müren'e ben ilk kez orda rastladım. Geç saatlerde gidilen ve genellikle *sabahlanan* bir lokal de, Sıraselviler'deki *Kulüp 12* idi. (2004, 93-94, özgün vurgular)

Beyoğlu diyince ilk aklı gelen yerlerden Çiçek Pasajı da sanatçıların uğrak yeridir. Özellikle, Orhan Veli'nin "Canan ki Degüstasyon'a gelmez / Balıkpazarına hiç gelmez" dizelerinde geçen Degüstasyon, adeta edebiyatçı lokantasıdır. Pek çok edebiyatçının yanı sıra Yahya Kemal ve Ahmet Haşim de sık gelmişlerdir buraya. Ahmet Oktay, orayı şöyle anlatır: "Edip'le bir ara Degüstasyon'a dadanmıştık. Çiçek Pasajı'na bitişik bir lokantaydı burası. Tertemiz. Yemekleri ve servisi, en lüks lokantalarda bile zor bulunurdu. [...] Degüstasyon, tüm yazarların, şairlerin uğrak yeri idi. Behçet Necatigil, Sabahattin Kudret Aksal, Melih Cevdet Anday, Fethi Naci, Selahattin Hilav..." (2004, 116). Sait Faik'le özdeşleşmiş ve Orhan Veli ile Sait Faik'in eğlenceli ve alaylı dostluğuna tanıklık etmiş Lambo'nun Meyhanesi ile Cumhuriyet Meyhanesi de edebiyatçıların kahvelerden ya da sinemalardan çıkınca geldikleri mekânlardandır.

Beyoğlu dışında, edebiyatçılarıyla ünlü bazı meyhaneler de Kadıköy'dedir. Kadıköy, yalnız edebiyatçı meyhaneleriyle değil, bizzat edebiyatçılarıyla ünlü bir semt olmuştur. Eray Canberk "Eski Kadıköy'den Perşembeciler'e" başlıklı yazısında edebiyatçıların semti Kadıköy'den ve buradaki yazarların rağbet ettiği içkili lokantalardan söz eder. Kadıköy'ün ilk edebiyatçıları Ali Ferruh, Hüseyin Suat, Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif ve Saffeti Ziya'dır. Ahmet Rasim,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Faruk Nafiz, Refik Halit, Fahri Celâl; sonraki yıllarda Ahmet Haşim, Ömer Seyfettin, Yakup Kadri, Yahya Kemal, Reşat Nuri, Mahmut Yesari, Halide Nusret, Şükûfe Nihal gibi Türk edebiyatının en önemli isimleri de Kadıköy'de yaşamışlardır (Canberk 2006, 96).

Sohbet ve içki sofrası deyince akla ilk gelen isim Ahmet Rasim, Papazın Bahçesi ve Mardik'in lokantasını mekân tutar. Papazın Bahçesi, bugün Fenerbahçe Stadı'nın bulunduğu yerdedir. Faruk Nafiz, Ahmet Haşim, Yakup Kadri ve Ömer Seyfettin, Yoğurtçu Çayırı'nın yukarısındaki kır kahvelerine giderler.

Canberk'in belirttiğine göre 1950'li yılların sonlarında Kadıköy vapur iskelesi ile çarşı arasında birçok içkili lokanta, meyhane ve birahane bulunmaktadır. Münih, Fıçı, Deniz-Kale, Hatay, Hamburg ve rıhtımdaki Mavi Tuna bunlardan bazılarıdır. Buraların, Kadıköy'de oturan pek çok yazar müdavimleri vardır. Bunlar arasında Selahattin Hilâv, Attila Tokatlı, Aydın Emeç, Süreyya Berfe ve İlhami Bekir Tez gibi isimler vardır.

1970'li yılların başlarından itibaren edebiyatçıları çeşitli topluluklar halinde çeşitli meyhaneleri mekân tutarlar. Örneğin Kadıköy'de oturan Cemal Süreya'nın müdavimi olduğu ve yakın çevresini de çektiği mekân, ünlü Hatay Lokantası olmuştur. Kadıköy'deki Hatay Lokantası 1967 yılında kurulmuş ve pek çok edebiyatçının sıkça uğradığı lokantalardan olmuştur. Mekân, 1985 yılında Bostancı'ya taşınır ve altın yıllarını Cemal Süreya'nın hayatta olduğu dönemde yaşar. Cemal Süreya dışında Can Yücel, Mehmet Kemal, Arif Damar, Oktay Akbal, Sabahattin Kudret Aksal, Naim Tiralı gibi dönemin ünlü edebiyatçıları da kendilerini el üstünde tutan, sanata ve edebiyata çok değer veren Mehmet Ali Işık'ın lokantasına akşamdan akşama uğrarlar. Müşterileri, edebiyatçıları dışında, çoğu iyi birer okur olan öğretmenler, doktorlar, avukatlar ve memurlardır (Öneş 2006, 103).

Sonuç

Edebiyat ve sanatla ilgilenen kişiler, her dönemde, benzer sorunları yaşadıkları, farklı görüşlere sahip olsalar da aynı meselelere kafa yordukları kişileri arayıp bulmuşlardır. Bir arada olmak, tartışmak, paylaşmak, içinde buldukları dönemin genellikle zor ve "anlaşılsız" yaşam koşullarına birlikte göğüs germek, onlara güç ve büyük ölçüde yaratma isteği vermiştir. Bu makalenin konusunu oluşturan mekânlar, bu nedenle hayli çok ve çeşitlidir. Bazı mekânlarda entelektüel sohbetler ve derin bilgi alışverişleri ön plandayken, bazılarında birlikte eğlenceli vakit geçirmek esas olmuştur. İster kahve ya da pastane, ister meyhane olsun,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

edebiyatçıların yazarlık kariyerlerinde ve anılarında bu mekânların büyük önemi olduğu görülür. Özellikle gençlik yıllarında, edebiyat dünyasına adım atarken beğendikleri yazarların gidip geldiği mekânlarda bulunmak ve onlarla iletişime geçme şansını yakalamak, bu genç yazarların edebiyata daha güçlü bağlarla bağlanmalarını sağlamıştır. Etkileşim içinde yeni meraklar edinen bu genç yazarlar, yazdıkları yazıları, öyküleri ve şiirleri kahvelerde ya da pastanelerde birbirlerine okumuş, kimi zaman büyük tartışmalar yaşamış, kimi zaman da kendilerinden önceki kuşağa yönelik isyanlarını yeni edebiyat dergileri yayımlama kararı vererek göstermişlerdir. Her şekilde bu mekânlar bazı edebiyatçıları için “okul” işlevi görmüş, farklı işlerde çalışır ya da farklı fakültelerde okurlarken, edebiyat eğitimlerini hayatın merkezinde yer alan bu mekânlarda almışlardır. Anılardan yola çıkarak, kahvelerde, pastane ve meyhanelerde yazarların neler konuştuklarını hatta masada kimin kimin yanına oturduğunu, kimin kiminle daha iyi anlaştığını, ünlü bir edebiyatçının basit zaafalarını öğrenmek bile, o dönemin ruhunu ve edebiyatın yaşam damarlarını idrak etmemize yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- ARMAĞAN Yalçın (2005). “Avare Gençlik’ten ‘Giriş Töreni’ne Türkiye’de Bohem”, **Pasaj**, S:1, (Mayıs-Ağustos 2005), s. 67-84.
- ARTUN Ali (2003). “Sunuş: Baudelaire’de Sanatın Özerkleşmesi ve Modernizm”, Charles Baudelaire, **Modern Hayatın Ressamı**, s. 7-86, Çev. Ali Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BİRSEL Salâh (1983). **Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu**, İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- BİRSEL Salâh (2002). **Kahveler Kitabı**, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- CANBERK Eray (2006). “Eski Kadıköy’den Perşembeciler’e”, **Kitaplık**, S:90, (Ocak 2006), s. 96-100.
- CANSEVER Edip (1992). “Ben Ruhi Bey Nasılım”, **Şairin Seyir Defteri**, s. 9-23, İstanbul: Adam Yayınları.
- CANTEK Levent (2005). “Gündelik Yaşam ve Basın (1945-1950): Basında Gündelik Yaşama Yansıyan Tartışmalar”, Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

- DÉSMÈT-GRÉGOIRE H. (1999). "Giriş", **Doğu'da Kahve ve Kahvehâneler** içinde, Hélène Désmèt-Grégoire ve François Georgeon (der.), s. 13-25, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- DURU Orhan (2000). "Orhan Duru ile Dünden Bugüne", söyleşiyi yapan: Feridun Andaç, **Adam Öykü**, S:31, (Kasım-Aralık 2000), s. 59-70.
- EDİZ İsmail (2008). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Kahvehaneler ve Sosyal Değişim", **Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi**, 2008-I, s. 179-189.
- ELGİN Ahmet Güner (2006). "Beyazıt'ta Bir Akademi: Marmara Kiraathanesi", **Kitaplık**, S:90, (Ocak 2006), s. 93-95.
- ERBİL Leylâ (2004). "1959", **Türkiye'nin Çıplak Tarihi: Kısa Türkiye Tarihi**, ed. Cem Mumcu, s. 67-87, İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- FİKRET HAKAN (2005). "Fikret Hakan'la Söyleşi", **Kaçak Yayın**, Ocak 2005, söyleşiyi yapan: Mesut Kara. www.yorumla.net/.../123-sair_oyuncu-fikret-hakanla-soylesi.html.
- İŞLİ Emin Nedret (2006). "Edebiyatçıların Buluştuğu Yer: Küllük Kahvesi", **Kitaplık**, S:90, (Ocak 2006), s. 79-83.
- OĞUZCAN Ümit Yaşar (2007). **Şiir Denizi 1**, s. 365, İstanbul: Everest Yayınları.
- OKTAY Ahmet (2004). **Gizli Çekmece**, İstanbul: Doğan Kitap.
- ÖNEŞ Mustafa (2006). "Adı Konmamış Bir Cemal Süreya Müzesi: Hatay", **Kitaplık**, S:90, (Ocak 2006), s. 101-105.
- ÖZPALABIYIKLAR Selahattin, haz. (2000). **Türk Edebiyatında Beyoğlu**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÖZTÜRK Muhsin (2002). "Kahvede Cunta Var", www.aksiyon.com.tr, S:372, 19.01.2002.
- ÖZTÜRK Serdar (2005). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kamusal Alanın Dinamikleri", **Gazi İletişim**, C. 21, s. 95-124.
- SEZER Sennur (2008), "Kıraathaneden Cafeye mi Kitaplı Kahveye mi?", **Evrensel Gazetesi**, 13 Ocak 2008.
- SÖNMEZ Sevgül (2006). "Nisuz'da Buluşalım", **Kitaplık**, S:90, (Ocak 2006), s. 76-78.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

- TANPINAR Ahmet Hamdi (1999). “Ahmed Haşim’e Ait Hâtıralar”, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, s. 178-183, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- UYAR Tomris (1984). “Bizim Bohemimiz Sosyal Alkolizme Kayıyor”, **Sanat Olayı**, S:29, (Ekim 1984), s. 52.
- YAVUZ Hilmi (2001). **Ceviz Sandığıtaki Anılar**, İstanbul: Can Yayınları.